

УДК 371.134:372.4

Людмила Коваль

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ТЕХНОЛОГІЧНО-ПРОЕКТУВАЛЬНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Світові тенденції модернізації вищої педагогічної освіти характеризуються посиленою увагою до підвищення якісного рівня готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що одним із дієвих шляхів реалізації такого завдання може виступати цілеспрямоване формування технологічно-проектувальних умінь студентів.

Дослідження проблеми розвитку професійних умінь майбутніх фахівців активно висвітлюється в працях, які присвячені питанням удосконалення професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів. Вивчаються зокрема різні групи професійних умінь: загальнопедагогічні (А. М. Алексюк, О. А. Абдуліна, О. А. Дубасенюк, В. А. Мельнікова, В. О. Сластьонін, І. М. Богданова та ін.), дидактичні (П. М. Гусак, Л. С. Подимова, О. Г. Мороз, та ін.), дидактико-методичні (К. Б. Авраменко, Н. В. Воскресенська), комплексні педагогічні (А. М. Бойко, Д. В. Кузнецова, О. А. Остряньська та ін.) комплексно-кваліфікаційні (В. І. Бондар, О. П. Коханко та ін.). Незважаючи на відсутність у наукових працях єдиної класифікації професійних умінь, більшість педагогів відстоюють думку про те, що в нових умовах функціонування початкової освіти основу педагогічної діяльності становлять технологічно-проектувальні вміння, які вчені називають по-різному («інтегровані», «комплексні педагогічні», «комплексно-кваліфікаційні», «проектно-технологічні», «проективно-конструктивні» тощо).

Мета статті здійснити методологічний дискурс проблеми формування комплексних технологічно-проектувальних умінь майбутніх учителів початкової школи.

Вивчаючи стан розробленості проблеми формування технологічно-проектувальних умінь у майбутніх учителів початкової школи, було проаналізовано визначення в наукових працях понять «вміння» та «педагогічні вміння». Так, у дослідженнях Ф. Н. Гоноболіна, Г. А. Засобіної, Н. В. Кузьміної, В. О. Онищука, К. К. Платонова вміння визначається як здатність виконувати певну діяльність або дії в нових умовах, які утворились на основі раніше набутих знань і навичок. Згідно концепції Д. М. Богоявленського, Н. О. Менчинської [7], поняття «вміння» є тотожним поняттю «прийом» («спосіб дії»). Уміння включає в себе знання про способи дії та практичне володіння цими способами. Більш

складні вміння включають також системи прийомів. До розумових прийомів автори відносять мислительні операції (аналіз, синтез). Зокрема, В. А. Крутецький вказує, що вміння – «це комбонування знань у будь-якій комбінації, використання їх на практиці в умовах, обставинах, що відрізняються від тих, у яких вони формувались; уміння неможливе без знань. Уміння є процесом творчого мислення» [4, с. 16].

Важлива роль у розробці проблеми педагогічних умінь належить працям О. А. Абдулліної, С. Б. Єлканова, І. О. Зимньої, С. І. Кисельгофа, Н. В. Кузьміної, Л. Ф. Спіріна, З. О. Шварцмана та ін. Ґрунтуючись на цих дослідженнях, проаналізуємо основні характеристики поняття. Так, Н. В. Кузьміна трактує педагогічні вміння як набуту людиною здатність на основі знань і навичок виконувати певні види діяльності в умовах, що змінюються. Учена підкреслює, що «педагогічні вміння – це не механічна комбінація навичок, а кожного разу новий «сплав» знань, навичок, цілеспрямованості й творчих можливостей учителя» [5].

Л. Ф. Спірін загальнопедагогічні вміння розуміє як «інтегративну властивість суб'єкта педагогічної діяльності в структурі його світогляду, яка забезпечує успішність продуктивного вирішення ним широкого класу соціально-педагогічних задач управління в різних педагогічних системах і ситуаціях»; «сукупність правильно виконаних як операційно, так і за змістом евристичних розумових і практичних дій суб'єктом виховання при розв'язанні педагогічних задач» [11].

Кожне педагогічне вміння можна розглядати, на думку О. О. Абдулліної, як сукупність інтелектуальних та практичних дій, цілеспрямованих і взаємопов'язаних, які виконуються в певній послідовності, як «володіння способами та прийомами навчання й виховання, засноване на усвідомленому застосуванні психолого-педагогічних і методичних знань» [1, с. 11]. Дослідниця вважає, що глибока теоретична основа надає педагогічним умінням цілеспрямованого, усвідомленого характеру.

Завершуючи аналіз поняття «педагогічні вміння», акцентуємо увагу на визначенні І. О. Зимньої, яка стверджує, що «педагогічні вміння являють собою сукупність найрізноманітніших дій учителя, які, перш за все, співвідносяться з функціями педагогічної діяльності, значною мірою виявляють індивідуально-психологічні особливості вчителя й свідчать про його предметно-професійну компетенцію» [2, с. 356], оскільки такий підхід дозволяє узагальнити суттєві ознаки професійно-педагогічних умінь. Саме вони, на наш думку, визначають рівень професійної компетентності; орієнтують на досягнення мети, на можливість визначити умови та засоби цього процесу; забезпечують здатність здійснювати практичну діяльність, володіння розумовими діями та операціями; застосовуються в змінюваних умовах, нових ситуаціях.

Ураховуючи сказане, провідною складовою професійної діяльності майбутніх учителів вважаємо *технологічно-проектувальні вміння*, оволодіння якими становить готовність до майбутньої педагогічної діяльності в початковій школі. Саме ці вміння визначають рівень сформованості професійної компетентності, що є основною метою навчання в педагогічному ВНЗ. Сформовані на достатньому рівні технологічно-проектувальні вміння допомагають вчителю спланувати чітку послідовність педагогічної діяльності, спрогнозувати результати пізнавальної діяльності молодших школярів, здійснювати рефлексію, а також безперервно відстежувати процес навчання учнів з метою вчасного й оперативного внесення коректив.

Таке розуміння сутності технологічно-проектувальних умінь дозволяє зробити висновок, що їх основою є розумові дії прогнозування, планування, конструювання, моделювання навчально-виховних явищ, процесів та систем, рефлексивна діяльність.

Механізмом реалізації технологічно-проектувальних умінь виступають вміння майбутнього вчителя моделювати й проводити уроки на основі застосування сучасних навчальних технологій у початковій школі, а також здатність здійснювати рефлексію педагогічної діяльності.

Поняття «прогнозування», «планування», «конструювання», «моделювання» в педагогічній літературі часто використовуються як синоніми, що, на нашу думку, є не коректним. Тому вважаємо за необхідне на основі аналізу відповідних досліджень учених (А. І. Ахулкова, П. М. Андруховець, С. Б. Кримський, Д. Г. Левитас, Н. В. Лаптева, В. О. Моляко, Л. С. Маркова, П. І. Образцов, О. Ф. Черниченко, Л. Л. Хоружа, С. Е. Царьова, Д. В. Чернілевський та ін.) виділити сутнісні характеристики цих понять.

Під *плануванням* розуміють створення послідовності дій, яка не передбачає суттєвих змін та відкриттів, а виступає організаційним початком діяльності. *Прогнозування* – це спеціально організоване наукове дослідження, спрямоване на отримання інформації про розвиток об'єкта, явища, стану. *Конструювання* спрямовується на створення реального об'єкта за певною моделлю, що являє собою такий рівень деталізації, який має технологічний характер діяльності й забезпечує досягнення прогнозованого результату. *Проектування* – це задум, планування, створення проекту, орієнтованого на майбутнє втілення.

Моделювання передбачає створення моделі ідеального образу реального об'єкта, майбутнього розвивального середовища, навчальної програми або технології навчання, що неможливо зробити без прогнозування, планування, конструювання, проектування [6, с. 33], [3, с. 8–9].

Тому, порівнюючи тлумачення терміна «моделювання» з

вищезазначеними поняттями («планування», «прогнозування», «конструювання», «проектування»), ми поділяємо думку В. О. Моляко, який зазначає, що в моделюванні, яке виступає як самостійний вид діяльності, взаємодіють усі вищезазначені вміння [8].

У зв'язку з цим розглянемо процес оволодіння вміннями моделювати окремі уроків та їх систему на основі застосування сучасних навчальних технологій як основного механізму реалізації технологічно-проектувальних умінь майбутніх учителів початкової школи.

Систему знань і вмінь з моделювання уроку ми визначаємо як комплексні вміння, тому є необхідність з'ясувати сутність і структуру понять «комплекс» та «комплексні вміння моделювання уроку». Поняття «комплекс» (латин. *complex* – зв'язок, поєднання) у сучасному тлумачному словнику української мови [9, с. 346–347] визначається як сукупність предметів, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле; переплетіння, вузол. У значенні прислівника (комплексно) – спільно, воєдино, не роз'єднуючи одного від іншого, поєднуючи з чим-небудь», «комплексний – який охоплює групу предметів, явищ, властивостей; який становить комплекс чого-небудь». Професійна діяльність учителя має багатопредметний і багатогранний характер, тому, як зазначається в дослідженні О. А. Острианської, потребує поєднання широкого кола різних педагогічних умінь. На її думку, такий підхід до педагогічної діяльності дозволяє розглядати комплексність педагогічних умінь, які є формою збереження та інтегративного застосування набутих теоретичних знань, а отже, забезпечують і об'єктивно визначають рівень професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [10, с. 6].

Таким чином, вміння моделювати урок ми визначаємо комплексними, тому організуємо їх засвоєння інтегровано, у певній системі, з урахуванням усіх зв'язків і залежностей між ними. Сформулюємо визначення цього поняття. *Комплексне вміння моделювати та проводити урок на основі впровадження сучасних навчальних технологій* – це інтегроване утворення, що об'єднує знання та здатність планувати, проектувати та проводити уроки в реальних умовах початкової школи.

З метою організації ефективного формування в майбутніх учителів початкової школи комплексного вміння моделювати та проводити окремі уроки та їх систему на основі впровадження сучасних навчальних технологій, ми визначили їх зміст і структуру в процесі опрацювання дидактико-методичних дисциплін, що представлено схематично (див. рис. 1).

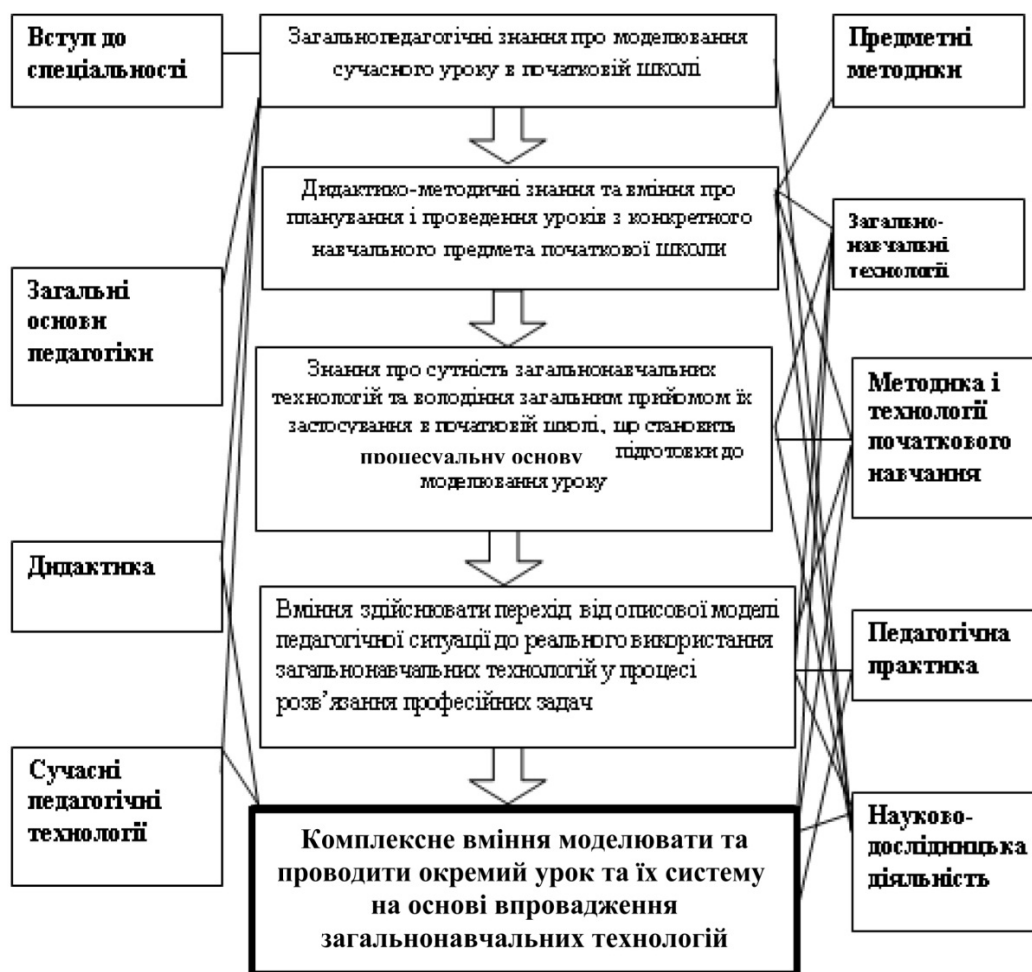

Рис. 1. Зміст і структура комплексного вміння моделювати та проводити урок на основі впровадження сучасних навчальних технологій та джерела його формування

Як бачимо, *перший структурний компонент* – це загальнопедагогічні знання про суттєві ознаки сучасного уроку в початковій школі. Ці знання засвоювалися студентами під час вивчення таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Загальні основи педагогіки», «Дидактика».

Другий компонент структури комплексних умінь – це дидактико-методичні знання та вміння майбутніх учителів про планування й проведення уроків з конкретного навчального предмета початкової школи. Вони формувалися під час опанування фахових методик початкового навчання.

Третя складова структури комплексних умінь – це засвоєння знань про суть сучасних навчальних технологій та оволодіння алгоритмом їх застосування шляхом розв’язання навчально-професійних завдань, що становило процесуальну складову підготовки до моделювання та проведення уроків на основі використання сучасних навчальних технологій у початковій школі.

І завершальна складова – це комплексне вміння здійснювати перехід

від описової моделі педагогічної ситуації до реального розв'язання професійних завдань, які передбачають самостійне моделювання, проведення та аналіз уроків на основі застосування сучасних навчальних технологій під час педагогічної практики.

Формування комплексних технологічно-проектувальних умінь досить складний і довготривалий процес, який орієнтує на розвиток дослідницько-творчого потенціалу майбутніх фахівців та активно впливає на підвищення якісного рівня готовності до професійної діяльності. Однак, досягти зазначених вище цілей стає можливим не тільки під час процесу навчання студентів у педагогічному ВНЗ, а й у в процесі навчально-виробничої практики та організації науково-дослідної діяльності, що ми будемо намагатися висвітлити в подальших наукових дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина А. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений.* / А. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Зимняя И. А. *Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений* / И. А. Зимняя. – Ростов н/Д : Феникс, 1997. – 476 с.
3. Інформаційно-методичне забезпечення проектно-технологічної діяльності вчителя : наук.-метод. посіб. [за ред. А. Д. Цимбалару, О. В. Онопрієнко]. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 208 с.
4. Крутецкий В. А. *Педагогические способности, их структура, диагностика, условия формирования и развития* / В. А. Крутецкий, Е. Г. Балбасова. – М. : Прометей, 1991. – 109 с.
5. Кузьмина Н. В. *Психологическая структура деятельности учителя* / Н. В. Кузьмина. – Гомель, 1976. – 57 с.
6. Лавриченко Н. *Сучасна початкова шкільна освіта в європейському вимірі* / Н. Лавриненко // *Початкова школа.* – 2006. – № 12. – С. 51–54.
7. Менчинская Н. А. *Проблемы учения и умственного развития школьника* / Н. А. Менчинская. – М. : Педагогика, 1989. – 219 с.
8. Моляко В. А. *Творческая конструктология (пролегомены)* / В. А. Моляко. – К. : Освіта України, 2007. – 388 с.
9. *Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / 2-е вид., виправ.* – К. : Аконт, 2008.
10. Остряньська О. А. *Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04* / Остряньська Олена Анатоліївна. – К., 2002. – 259 с.
11. Спирин Л. Ф. *Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя* / Л. Ф. Спирин. – Ярославль : ЯГПИ, 1976. – 82 с.